

6. Там само - Ф. 137. - Оп. 1. - Спр. 239. - Арк. 123-124.
  7. Удод О. П. Початкові навчальні заклади на Чернігівщині (кін. ХУІІІ - 1 пол. ХІХ ст.) // Третя республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства (тези доповідей) - К., 1984. - С. 230.
  8. ДАЧО. - Ф. 807. - Оп. 1. - Спр. 467. - Арк. 20.
  9. Там само. - Спр. 371. - Арк. 28, 92.
  10. Там само. - Ф. 809. - Оп. 1. - Спр. 44. - Арк. 1-2.
  11. Там само. - Ф. 807. - Оп. 1. - Спр. 371. - Арк. 29,92.; Ф. 809. - Оп. 1. - Спр. 41. - Арк. 37-38.
  12. Там само. - Ф. 807. - Оп. 1. - Спр. 467. - Арк. 46.
  13. Лазанская Т. И. Государственные крестьяне в период кризиса феодально-крепостнической системы. - К., 1989. - С. 68.
  14. ДАЧО. - Ф. 807. - Оп. 1. - Спр. 360. - Арк.17.
  15. Там само. - Ф. 137. - Оп. 1. - Спр. 239. - Арк. 6, 188.
  16. Там само. - Ф. 807. - Оп. 1. - Спр. 168. -Арк. 5.; Спр. 467. - Арк. 47.; Спр. 964. - Арк. 4.
  17. Там само. - Ф. 807. - Оп. 1. - Спр. 168. - Арк. - 5.; Спр. 467. - Арк. 47.; Спр. 964. - Арк. 4.
  18. Там само. - Спр. 102. - Арк. 15.
  19. Там само. - Спр. 832. - Арк.71.
  20. Там само. - Ф. 137. - Оп. 1. - Спр. 215. - Арк. 13-14.
  21. Удод О. П. Початкова освіта на Україні наприкінці ХУІІІ в І пол. ХІХ ст. // Український історичний журнал - 1969. - № 9. - С. 87.
  22. ДАЧО. - Ф. 162. - Оп. 1. - Спр. 9. - Арк. 267.
-

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА В.К.ПІСКОРСЬКОГО: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Важливим напрямом сучасних досліджень в Україні є вивчення діяльності та наукової спадщини визначних діячів минулих століть: вчених, громадських та політичних діячів. В останні роки українська історіографія збагатилася комплексними дослідженнями, які по-новому розглядають наукову та громадсько-культурну спадщину багатьох відомих істориків, але, незважаючи на це, в сучасній українській історіографії все ж не вистачає робіт, які б на широкому, належним чином опрацьованому фактичному матеріалі розкривали і по-новому переосмислювали загальні характеристики надбань українських вчених у вивченні різноманітних проблем як історії України, так і історії зарубіжних країн.

До низки маловідомих і напівзабутих діячів минулого можна віднести й ім'я Володимира Костянтиновича Піскорського – видатного вченого-історика, дослідника середньовічних Іспанії, Португалії, Італії та інших європейських країн, талановитого викладача, невтомного просвітителя, активного громадського діяча.

Основні роботи вченого присвячені історії середньовічної Іспанії. Саме ці твори принесли історика славу засновника української та російської іспаністики і зробили його ім'я відомим серед вчених Заходу. Однак доктору всесвітньої історії В.К.Піскорському, котрий був відомим у європейському науковому світі, місця в Київському університеті святого Володимира – провідному науковому закладі, де відбулося становлення його як історика, – не знайшлося. Майже все своє коротке життя він пропрацював в провінційному Ніжинському історико-філологічному інституті, а пізніше в Казанському університеті, впливаючи своїми історичними дослідженнями на європейський науково-історичний процес. Історіографія дослідження творчого доробку В.К.Піскорського розпочалася ще за його життя. Роботи дослідників, які розглядали творчу спадщину вченого у той період, в основному були присвячені критичному розгляду наукової діяльності історика і

мали форму рецензій.

Діяльність В.К.Піскорського з вивчення історичного минулого розпочалася в 90-і рр. XIX ст. Першою критичною роботою в напрямку його наукових досліджень була рецензія професорів І.В.Лучицького і Ф.Я.Фортинського на магістерську дисертацію “Кастильські кортеси в перехідну добу, від середніх віків до нового часу (1188–1520 рр.)” [12]. “Дослідження автора, – писали критики, – є як цілком самостійною, так і вельми цінною роботою, серйозним внеском у наукову літературу” [15, с. 1]. Здійснюючи скрупульозний аналіз дисертації В.К.Піскорського, І.В.Лучицький і Ф.Я.Фортинський зазначили, що “для кожного, хто знайомий з існуючими дослідженнями по історії кастильських кортесів, новизна дослідження й велика кількість нових даних і нового їх висвітлення стоять поза сумнівами” [15, с. 4].

Але поряд з цим рецензенти звернули увагу і на недоліки автора, зауваживши, що “він дає нам аналіз або точніше опис змін в ролі кортесів і майже залишає без детального вивчення інший бік питання, якими були ті корінні причини, які привели до змін як в організації, так і в компетенції кортесів, ... не намагається він також порівняти хід змін в кастильських кортесах зі змінами в кортесах сусідніх піренейських держав і в представницьких органах інших європейських держав” [15, с. 4]. “З іншого боку, – зазначили І.В.Лучицький і Ф.Я.Фортинський, – В.К.Піскорський не лише залишає іноді без пояснень різні терміни, але навіть не вважає за потрібне дати повнішу історію виникнення й розвитку міських общин і різних форм поселень” [15, с. 5]. Та загалом, давши позитивний відгук роботі, вони наголосили, що „всі ці недоліки перекреслюються великою цінністю проведеного автором аналізу і тому вважаємо можливим визнати роботу такою, яка задовольняє мету, для якої вона написана” [15, с. 5].

Рецензія на це дослідження з’явилася і в Іспанії. Це пояснюється тим, що під час перебування в цій країні В.К.Піскорський настільки привернув до себе увагу як дослідник іспанської історії, що іспанські науковці почали уважно слідкувати за його подальшою науковою працею. “Результати його досліджень можуть бути використані з великою користю для нашої історії, тому що Піскорський дослідив неясні і темні періоди іспанської історії... “Кастильські кортеси” дали чимало нового в фактах і історичній оцінці... В додатках до праць сеньйора Піскорського є кілька важливих документів, які в іспанській історіографії до того часу не були опубліковані. Особливої уваги серед них заслуговує один документ з Національного архіву Франції (1255 р.). На його засаді сеньйор Піскорський стверджує наявність виборчої системи в Іспанії не з 1305, як це вважали перед тим, а на 60 років раніше...” [30, т. VI] – писали в іспанському часопису.

У 1901 р. І.В.Лучицький дав оцінку вже докторській дисертації В.К.Піскорського “Кріпосне право в Каталонії у середні віки” [13]. Його книга, – за відгуком рецензента, – найбільш повне і ґрунтовне висвітлення юридичних відносин селян в Каталонії відносно їх володарів” [14, с. 13]. Але недоліком книги вченого, на думку І.В.Лучицького, був той факт, що “встановивши, як відбувався процес змін у юридичних відносинах селян, він не довів, чому цей процес здійснювався” [14, с. 14]. Завершуючи аналіз дисертації, рецензент усе ж зазначив, що “автор своєю роботою заповнив пробіли в літературі, присвяченій питанню кріпосного права Каталонії як юридичного інституту, і повинен зайняти почесне місце в історико-юридичній літературі” [14, с. 16].

Ще за життя ім’я історика було згадане на сторінках енциклопедій, словників та бібліографічних покажчиків [23, с. 50-51; 11, с. 412-413]. Звістки про В.К.Піскорського в цих виданнях свідчать про те, що постать вченого була дуже відомою у науковому світі.

Певний спектр оцінок громадсько-політичної та наукової діяльності В.К.Піскорського було висловлено після його смерті у 1910 р. Трагічна смерть Володимира Костянтиновича вразила науковий світ. У журналах і газетах Казані, Петербурга, Москви, Харкова, Києва з’явилися замітки [3, 5, 7, 10, 26] у формі некрологів, спільною рисою яких була спроба об’єктивно з’ясувати творчу

спадщину вченого. Автори підкресливали, якої неоціненної втрати зазнала вітчизняна наука.

Український літературознавець Г.П.Житецький, зокрема, писав: “Як вчитель, професор і людина В.К.Піскорський завжди виявляв себе із серйозного і симпатичного боку: вчитель – розумний, доброзичливий, професор – знаючий, розумний, який вперше поставив на європейський рівень практичні заняття в історичному семінарі. Він був людиною делікатною, м’якою, щирою і чутливою” [10].

Також високо оцінив наукову діяльність вченого Є.Ф.Будде, який у некролозі писав: “В.К.Піскорський належав до того типу вчених, розлучатися з якими досить не легко науці: ця людина найбільше вимагала від самого себе; він працював для лекцій, для своїх творів, не знав відпочинку, глибоко усвідомлював відповідальність і висоту свого завдання – бути істориком культурних країн Західної Європи” [5, с. 57].

Отже, публікації вищеназваних дослідників відзначаються практичною цінністю та є важливим доробком у просуванні вивчення наукової проблеми дослідження.

Наступний крок у вивченні даної проблематики був зроблений у 30-х рр. ХХ ст. Праці цього періоду, як і взагалі всього радянського періоду, торкалися лише окремих питань життя та діяльності вченого. У післяреволюційний період першим, хто відмітив і дав високу оцінку роботам В.К.Піскорського, був професор загальної історії Харківського університету В.П.Бузескул. Він спробував пояснити, чому Володимир Костянтинович зацікавився саме історією Іспанії. “На Піскорського міг вплинути його вчитель Лучицький, якого певною мірою цікавила Іспанія. Можливо, однак, вплинула і та риса, яку приписує росіянам Достоевський, – “здатність всесвітньої чуйності”, “прагнення до всесвітності”, «талан всесвітності, братське прагнення до возз’єднання людей...” [6, с. 79] – писав В.П.Бузескул у своїй узагальнюючій праці.

Крім того, В.П.Бузескул, а також відомий історик Д.М.Петрушевський домоглися рішення відповідних установ видати опубліковані і неопубліковані твори вченого. Багато зусиль до цього доклали старші доньки Ніна та Олена Піскорські, бібліографи ВУАН. 6 липня 1937 р. учень В.К.Піскорського професор М.П.Граціанський писав з Москви до доньок вченого: “...Коли мені Дмитро Мойсеєвич (Петрушевський) повідомив про Ваше бажання перевидати ці праці, я зробив відповідні кроки на історичному факультеті університету, який поставив це питання в Соцекгізі. Соцекгіз постановив книги перевидати, але написати передмови... Мені, як і Вам, дуже хотілося би і було б дуже приємно поновити пам’ять про Володимира Костянтиновича і зробити його праці доступними всім, хто займається історією” [24, с. 39]. На жаль, за невідомих причин видання не здійснилося.

Періодом суттєвого просування у вивченні суспільно-політичної думки взагалі та історичної зокрема стали 50-і – середина 80-х рр. ХХ ст. У дослідників творчої спадщини В.К.Піскорського отримали висвітлення історичні та ідейно-методологічні погляди вченого, був зроблений аналіз розробки ним проблем середньовіччя та нового часу.

У 1951 р. у московському видавництві зарубіжної літератури був здійснений переклад історії Іспанії Рафаеля Альаміра-і-Кревеа [2]. У передмові, написаній Я.М.Светом, зазначалося про значний внесок ученого у дослідження проблем іспанської історії. Автор передмови наголосив на тому, що коло проблем, які стали об’єктом досліджень В.К.Піскорського, іспанські історики намагалися не зачіпати взагалі [2, с. XX].

Про вплив марксизму на теоретико-методологічні та історичні погляди В.К.Піскорського одним з перших зазначив професор М.А.Алпатов. “Вплив марксизму на історичні дослідження Піскорського, – писав він, – був величезний. Він перш за все виявився в його ставленні до капіталізму. Всупереч традиціям буржуазної історіографії, яка вважала межею між середньовіччям і новим часом такі події, як Реформація, відкриття Америки або падіння Константинополя, Піскорський такою межею вважає зміну феодалізму капіталізмом, і тому підкреслює важливість економічної історії” [1, с. 445].

У 1967 р. виповнилося 100 років з дня народження Володимира Костянтиновича. З цього приводу в Інституті всесвітньої історії АН СРСР з доповідями, присвяченими

йому, виступили науковці І.М.Майський, С.Д.Сказкін, М.А.Алпатов, І.С.Пічугіна, Л.Т.Мільська, а також іспанські дослідники. Доповідачі і дописувачі називали В.К.Піскорського не тільки видатним вченим у галузі всесвітньої історії, а й визначним громадським діячем.

Так, І.М.Майський зазначив, що “велика історична заслуга вченого полягає не лише в тому, що він першим в нашій країні серйозно зайнявся вивченням історії Іспанії, але і в тому, що він – один з перших російських істориків, хто серйозно зацікавився марксизмом” [4, с. 190]. Високо оцінив значення праць В.К.Піскорського і академік С.Д.Сказкін. Він назвав вченого “головою російської іспаністики” і підкреслив, що в своїх дослідженнях історик завжди звертався до проблем, які мали актуальне звучання у сучасній йому Росії [4, с. 190].

З повідомленням про життя і творчий шлях В.К.Піскорського виступила молодший науковий співробітник Інституту історії І.С.Пічугіна. Вона показала, що хоча вчений увійшов до історіографії як іспаніст, коло його наукових інтересів було надзвичайно широким: історія Італії, Португалії, генеза капіталізму в Європі, питання соціології, філософії і методології історії. І.С.Пічугіна підкреслила, що опубліковані роботи і матеріали його архіву свідчать про безперечний інтерес історика до марксистської філософії [4, с. 190].

У повідомленні старшого наукового співробітника Інституту історії Л.Т.Мільської було показано, що праці В.К.Піскорського не тільки створили йому заслужену славу основоположника вітчизняної іспаністики, але й зробили ім'я історика широко відомим на Заході, особливо в Іспанії. “Можна вважати загально визнаним, – зазначила Л.Т.Мільська, – що дослідження В.К.Піскорського, в яких автор на матеріалі середньовічної історії Іспанії показав історію народних мас, визначили подальший напрямок іспаністики в нашій країні й до нашого часу не втратили свого значення” [4, с. 191].

На батьківщині вченого до знаменної дати також вийшло кілька статей у журналах і газетах [16, 19, 20, 29], автори яких високо оцінили діяльність ученого. Зокрема, А.З.Ханіна у своїй статті, висвітлюючи життєвий і творчий шлях В.К.Піскорського, особливу увагу приділяє науково-педагогічній діяльності історика, робить аналіз його концепцій. “Важливою відмінною рисою робіт Піскорського, – пише вона, – є історичний підхід до певних явищ... Його відрізняє критичне відношення до своїх попередників, тільки після ґрунтовного аналізу існуючих поглядів він висуває свою концепцію” [29, с. 69]. А.З.Ханіна приходить до висновку, що “В.К.Піскорський – типовий представник ліберальних медієвістів Росії, який перейняв всі найкращі риси цього напрямку російської історіографії” [28, с. 69], а його праці і науково-педагогічна діяльність “складають яскраву віху в розвитку російської медієвістики” [29, с. 81].

Як бачимо, авторка вищезгаданої статті, як і її попередники, називає В.К.Піскорського російським вченим. Це типове явище того часу, бо і в російських енциклопедичних словниках, зокрема в Радянській історичній енциклопедії, написано що він “російський історик-медієвіст, учень І.В.Лучицького” [27, с. 166], причому останній нібито також є “російським істориком”. А вони обидва були справжніми українськими патріотами. І хоч віддали свій розум і серце служінню всесвітній, зокрема європейській історії, а твори свої змушені були в тих умовах видавати російською мовою, але все життя були закохані в Київ і Україну і з мріями в її кращу долю в майбутньому завершили свій життєвий шлях.

У 1969 р. у світ вийшла монографія одного з видатних радянських дослідників історіографії та методології історичної науки Б.Г.Могильницького [17]. Розглядаючи історичний світогляд істориків, автор показав взаємозв'язок та взаємообумовленість філософських, політичних, методологічних та конкретно-історичних елементів, підкреслюючи при цьому відносну незалежність кожного з них. У своєму дослідженні Б.Г.Могильницький з марксистських позицій вивчив еволюцію історико-філософських поглядів В.К.Піскорського в світі політичних та методологічних ідей російської ліберальної медієвістики пореформеного періоду.

Корисний матеріал зібраний у великій резюмуючій монографії Є.В.Гутнвої. У

своїй книзі вона здійснила осмислення величезного матеріалу з історії медієвістики на всіх рівнях: окремих шкіл, творчості видатних істориків у національних рамках та в зв'язку із загальним розвитком науки. Аналізуючи наукові праці В.К.Піскорського, авторка робить висновок, що він “приділяв велике значення економічному фактору в історії, однак також не вважав його визначальним” [8, с. 308].

У 1976 р. відомий історик-медієвіст професор А.Є.Москаленко першим звернув увагу на той факт, що чимало зі своїх праць В.К.Піскорський підписував псевдонімами “В.П.” та іншими, а тому далеко не всі з них відомі не лише рядовим читачам, а й професіоналам-історикам [18, с. 388].

Аналіз науково-педагогічної діяльності вченого в Ніжинському історико-філологічному інституті князя Безбородька спробував здійснити у своїй статті В.О.Дятлов. Особливу увагу автор звернув на програму В.К.Піскорського щодо реорганізації інституту, в якій він наголосив на необхідності проведення в ньому ряду змін, таких як демократизація, відкриття нових факультетів, зміна системи навчання, збільшення кількості викладачів і кафедр тощо. “Діяльність Піскорського і відстоювання ним ідей, – робить висновок В.О.Дятлов, – свідчить про давнє традиційне прагнення передової вузівської інтелігенції до демократичної системи освіти, заснованої на принципах академічної свободи і широкої автономії навчальних закладів” [9, с. 59].

На початку 90-х рр. XX ст. все більше увагу дослідників стали привертати питання суспільно-політичного життя країни кінця XIX – початку XX ст. та участі в ньому окремих представників прогресивної громадськості. Українська історіографія збагатилася комплексними дослідженнями, які по-новому почали розглядати наукову та громадсько-культурну спадщину багатьох відомих істориків, у тому числі В.К.Піскорського.

У 1992 р. в «Українському історичному журналі» з'явилася стаття О.О.Новикової [21, с. 95-102], онуки вченого. Авторка висвітлила біографію В.К.Піскорського: навчання у Київському університеті Святого Володимира та професорство у Ніжинському інституті й Казанському університеті, оцінила його наукову діяльність. Вона пише, що Володимир Костянтинівич належав до тієї когорти європейських вчених, які на початку XX століття уособлювали славу вітчизняної науки, а його праці досі залишаються цінними й актуальними для вітчизняної науки.

У своїй наступній статті [22, с. 165-170] О.О.Новикова розповідає про плідну науково-дослідницьку роботу вченого за кордоном, де він перебував у різні часи своєї наукової діяльності. Авторка відзначила, що В.К.Піскорський вирізнявся надзвичайною працьовитістю і був першим іноземним ученим, якому дозволили працювати у королівському архіві Іспанії. До речі, перебуванню історика в Іспанії О.О.Новикова приділила найбільше уваги, детально висвітлила його знайомство і спілкування з іспанськими колегами-науковцями.

У 1997 р. у вступній статті [28, с. 5-13] до першого тому праць В.К.Піскорського член-кореспондент НАН України П.С.Сохань висвітлив наукову діяльність вченого, підкреслив, яким складним і суперечливим був шлях історика, бо його, як і інших видатних діячів науки і культури XIX ст., не тільки русифікувала, а й привласнила Росія.

У ще одній вступній статті [25, с. 14-17] до цього видання І.С.Пічугіна, старший науковий співробітник Інституту всесвітньої історії РАН (Москва), дає всесторонню характеристику і аналіз праці В.К.Піскорського “Кастильські кортеси в перехідну добу від середніх віків до нового часу”. Вона пише, що ця книга привернула увагу не лише вітчизняних науковців, але і вчених Західної Європи, особливо істориків Іспанії. Авторка зазначила, що у 20-х роках XX ст. історик-медієвіст Клаудіо Санчес-Альборнос, вчений із світовим іменем, переклав праці В.К.Піскорського іспанською мовою, а німецький історик Допш – німецькою. У 1931 р. році книгу було надруковано під егідою факультету права Барселонського університету. І.С.Пічугіна робить висновок, що цей твір є ще одним переконливим доказом значних досягнень вітчизняної філософської та історичної наук.

Підсумовуючи огляд історіографії з досліджуваної теми, необхідно констатувати, що наявна література стосується лише окремих аспектів проблеми. Однак вона не є систематичною і не охоплює проблему в цілому. До цього часу ще не було написано спеціальних монографічних досліджень, які б комплексно розглядали діяльність В.К.Піскорського. Головна увага дослідників концентрувалась на дослідженні окремих наукових праць історика, значна частина яких залишилася, на жаль, поза увагою. У літературі зустрічаємо чимало суперечностей і перекохань щодо оцінки діяльності вченого. Деякі питання з цього приводу залишаються дискусійними.

Отже, в умовах, що склалися в процесі вивчення творчої спадщини В.К.Піскорського, вже давно назріла необхідність ґрунтовно і цілісно дослідити науково-педагогічну діяльність вченого як одного з провідних діячів української та світової науки другої половини XIX – початку XX ст.

Джерела та література:

1. Алпатов М.А. Русская медиевистика // Очерки истории исторической науки в СССР. – М., 1963.
2. Альтамира-и-Кревеа Рафаель. История Испании. – М., 1951.
3. Афанасьев Г. Пискорский Владимир Константинович // Киевская мысль. – 1910. – 8 августа.
4. Беляева И.Е., В.К.Пискорский. К 100-летию со дня рождения // Новая и новейшая история. – 1968. – №3.
5. Будде Е.Ф., В.К.Пискорский: [Некролог] // Журнал Министерства Народного просвещения. – 1910. – октябрь.
6. Бузескул В.П. Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX в. – Ч.2. – Л., 1931.
7. Бузескул В.П. Памяти В.К.Пискорского // Южный край. – 1910. – 11 августа.
8. Гутнова Е.В. Историография истории средних веков. – М., 1974.
9. Дятлов В.А. Научно-педагогическая деятельность В. К. Пискорского в Нежинском историко-филологическом институте // Литература та культура Полісся. Вип. 1. – Ніжин, 1990.
10. Жигецький І.П. Памяти В.К.Пискорского // Киевские вести. – 1910. – 8 августа.
11. Кареев Н.И. В.К.Пискорский // Энциклопедический словарь / Брокгауз и Ефрон. – СПб., 1906. – Т. 2.
12. Университетские известия. – 1897. – №10. – Ч. 2. – С. 1–58; №11. – Ч. 2. – С. 59–84; №12. – Ч. 2. – С. 85–185.
13. Университетские известия. – 1901. – № 1. – Ч. 2. – С. 1–44; № 4. – Ч. 2. – С. 45–120; № 5. – Ч. 2. – С. 121–170; № 8. – Ч. 2. – С. 171–230.
14. Лучицкий И.В. Отзыв о сочинении В.К.Пискорского “Крепостное право в Каталонки в средние века”, представленном в Историко-Филологический факультет для приобретения степени доктора всеобщей истории // Университетские известия. – 1901. – № 12. – Ч.1.
15. Лучицкий И.В., Фортинский Ф.Я. Кастильские кортесы в переходную эпоху от средних веков к новому времени. Исследование Владимира Пискорского // Университетские известия. – 1898. – № 4. – Ч.2
16. Михайлюк Д. Перший український іспаніст // Вечірній Київ. – 1967. – 19 серпня.
17. Могильницький Б.Г. Политические и методологические идеи русской либеральной медиевистики середины 70-х гг. XIX – начала 900-х гг. – Томск, 1969.
18. Москаленко А.Е. Владимир Константинович Пискорский (1867-1910). Библиография // История и историки: Ежегодник. – М., 1976.
19. Нанкин А. Крутизна истины // Рабочая газета. – 1967. – 12 августа.
20. Новиков О.М. Видатний учений-іспаніст В.К.Піскорський (До 100-річчя з дня народження) // Український історичний журнал. – 1967. – № 8.
21. Новикова О.О. В.К.Піскорський // Український історичний журнал. – 1992. – №6.
22. Новикова О.О. Посол вітчизняної науки // Всесвіт. – 1995. – №5-6.
23. Пискорский В.К. // Историко-филологический институт князя Безбородко в Нежине. 1875–1900: Преподаватели и воспитанники. – Нежин. – 1900.
24. Піскорський В.К. Вибрані твори та епістолярна спадщина / Упор. О.О.Новикова, І.С.Пічугіна. – К., 1997.
25. Пічугіна І.С. Видатний історик-іспанолог // Піскорський В.К. Вибрані твори та епістолярна спадщина / Упор. О.О.Новикова, І.С.Пічугіна. – К., 1997.
26. Смерть проф. В.К.Пискорского // Киевские вести. – 1910. – 5 августа.
27. Советская историческая энциклопедия. – М., 1968. – Т. 11.
28. Сохань П.С. Українець, який творив духовну спадщину Європи // Піскорський В.К. Вибрані твори та епістолярна спадщина / Упор. О.О.Новикова, І.С.Пічугіна. – К., 1997.
29. Ханина А.З. В.К.Пискорский (К 100-летию со дня рождения) // Вопросы историографии всеобщей истории. – Казань, 1968. – Вып. 3.
30. Revista internacional de administracion derecho economico nacional y politico, 1898, №5.